

حضور قلب در نماز - فصل یکم

حضور قلب در نماز

برگرفته از آثار حضرت امام خمینی (ره)

تنظیم و توضیحات: حسن قدوسی زاده

این اثر دارای مجوز به شماره 1390388/3/1 از

مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی قدس سره است.

حضور قلب در نماز - برگرفته از آثار امام خمینی قدس سره

تنظیم و توضیحات: حسن قدوسی زاده

حروف چینی و صفحه آرایی: امیرحسین علیزاده

شابک: 3 - 115 - 531 - 964 - 978

نوبت چاپ: پنجم - زمستان 89

ناشر: انتشارات دفتر نشر معارف

تیراژ: 10000 نسخه

قیمت: 1800 تومان

همه حقوق محفوظ است

مراکز پخش

1. مدیریت پخش انتشارات نشر معارف: قم: خیابان شهدا، کوچه 32، پلاک 3، تلفن و نمابر: 7744616

2. فروشگاه شماره 1: قم، خیابان شهدا، روبروی دفتر مقام معظم رهبری، تلفن: 7735451

3. فروشگاه شماره 2: تهران، خیابان انقلاب، چهارراه کالج، پلاک 791، تلفن: 88911212 نمابر: 88809386

نشانی اینترنت: www.nashremaaref.ir

پست الکترونیک: info@nashremaaref.ir

فهرست

مقدمه ... 9

فصل اول: اهمیت نماز در سیره علمی و عملی امام

الف. نماز در سیره علمی امام ... 15

1. سرمایه سعادت ... 15

2. باب الابواب ... 16

3. نردبان عروج ... 16

4. ترکیب قدسی ... 16

5. ثنای حق به جمیع اسماء و صفات ... 16

6. ذکر جامع و اسم اعظم ... 17

7. معجون روحانی ساخته شده به دست جمال و جلال حق ... 17

8. کاملترین راه سیر و سلوک و پیروزی در جهاد اکبر ... 17

ب. نماز در سیره عملی امام ... 19

1. دو رکعت نماز مقبول ... 19

2. تا نماز نمی خواندند افطار نمی کردند ... 20

3. اهتمام به نماز در حساس ترین لحظات ... 20

4. با شنیدن کلمات نماز به هوش آمدند ... 21

فصل دوم: باطن و سرّ نماز

باطن نماز ... 25

1. نماز صوری و نماز حقیقی ... 25

2. روح ملکوتی نماز ... 27

3. باطن نماز، ذلت عبودیت و عزت ربوبیت است ... 32

شرح استاد مطهری بر حدیث عبودیت ... 36

اولین درجه ربوبیت: تسلط بر نفس ... 38

- سخن ابن سینا... 41
- دومین درجه ربوبیت: تسلط بر قوه خیال... 43
4. سیر تطهیر از نجاسات... 46
5. باطن اذن و اقامه... 48
6. باطن سجده... 50
- فصل سوم: ثمرات و اهمیت حضور قلب در نماز
- ثمرات حضور قلب... 55
1. فنای اراده نفس و قوای آن در اراده حق... 55
2. اقبال حضرت حق و رفع حجاب ها... 60
3. قبولی تمام عبادات... 62
- روایات و اهمیت حضور قلب در نماز... 62
- دعوت به تحصیل حضور قلب... 65
- فصل چهارم: موانع حضور قلب در نماز
- موانع حضور قلب... 71
- قلب چیست؟... 72
- قلب در قرآن... 72
- جایگاه قلب در روایات... 74
- الف. شگفت ترین عضو انسان... 74
- ب. قلب سلیم... 75
- ج. پاکی دل... 76
- د. قلب محبوب... 76
- قلب در بیان حضرت امام قدس سره... 77
- اهمیت اصلاح قلب... 77
- تأثیر لذائذ دنیوی در قلب... 78
- چگونگی ورود حب دنیا در قلب... 79
- آرامش قلوب در وارستگی از دنیاست... 81
- آنگاه که قلب از طبیعت روگردان شود... 82
- چرا در قلوب ما، خوف از خدا وجود ندارد؟... 83
- موانع حضور قلب و چگونگی برطرف کردن آن ها... 85
- الف. موانع بیرونی... 85
- ب. موانع درونی... 86
1. هرزه گردی خیال... 87
2. حب دنیا... 87
- درمان هرزه گردی خیال... 90
- درمان حب دنیا... 97
- الف. درمان علمی از طریق علم به مفسد حب دنیا... 97
- ب. درمان عملی حب دنیا... 101
- فصل پنجم: عوامل حضور قلب در نماز
- عوامل حضور قلب... 105
- الف. فراغت برای عبادت... 105
1. فراغت وقت... 106
- اهتمام ائمه علیهم السلام بر نماز اول وقت... 113
2. فراغت قلب... 116
- راه تحصیل فراغت قلب... 119
- ب. توجه به اسرار باطنی نماز... 124
- فصل ششم: مراتب حضور قلب در نماز

- مراتب حضور قلب... 139
- الف. حضور قلب در عبادت... 139
1. حضور قلب اجمالی در عبادت... 140
  2. حضور قلب تفصیلی در عبادت... 141
- اول: 141
- دوم: 142
- سوم: 142
- چهارم: 144
- ب. حضور قلب در معبود... 144
1. حضور قلب در تجلیات افعالی... 145
  2. حضور قلب در تجلیات اسمائی... 146
  3. حضور قلب در تجلیات ذاتی... 146

مقدمه

نماز در دیدگاه حضرت امام قدس سره از اهمیتی خاص و جایگاهی بس والا برخوردار است به گونه ای که به جرأت می توان گفت: آنچه در سیره علمی و عملی آن بزرگوار مانند ماه تمام درخشش دارد نماز است. شاهد این سخن، دو تألیف با عظمت «سر الصلوة» و «آداب الصلوة» است که آن عزیز به رشته تحریر در آورده و در بین تألیفات موجود درباره نماز - از متقدمین گرفته تا متأخرین - مانندی برای آن نمی توان یافت.

علاوه بر این، در سایر تألیفات اخلاقی - عرفانی حضرت امام مانند کتاب شریف «چهل حدیث» در ارتباط با نماز و اهمیت آن مباحثی مطرح گردیده و در سخنرانی ها و دیدارهای عمومی ایشان مسائل مربوط به نماز مورد عنایت ویژه قرار گرفته است. سیره عملی آن بزرگوار نیز در تمام لحظات زندگی، به ویژه آخرین روزهای حیاتش، گواه صادقی است بر این مدعا که ان شاءالله در این کتاب به نمونه هایی از آن اشاره خواهیم کرد.

هدف اصلی از گردآوری این کتاب، آشنایی جوانان عزیز با دیدگاه های ناب حضرت امام درباره نماز و به ویژه بحث حضور قلب در نماز است؛ چرا که به قول آن بزرگوار: نماز همراه با حضور قلب، معجونی است الهی که برای درمان تمام دردها و نقص های نفوس فراهم آمده [1] و چنین نمازی «قرّة العین اهل سلوک و حقیقت معراج قرب محبوب» [2] است.

در این روزگار که با توسعه اینترنت و شبکه های ماهواره ای، دهکده جهانی محقق گردیده و لحظه به لحظه قلوب جوانان متوجه زرق و برق عالم مادی و عرفان های کاذب و عالم کثرات - در قبال توحید و توجه کامل به خداوند سبحان - می شود، بهترین و مؤثرترین وسیله پیشگیری از نفوذ فرهنگ سراسر نیرنگ و فریب غرب، ترویج نماز در جامعه، به ویژه بین جوانان است؛ زیرا این معجون الهی دارای خاصیتی است منحصر به فرد که در هیچ يك از عبادات آن را نتوان یافت. حضرت امام را در این زمینه سخنی است شنیدنی:

«در بین اطاعات و عبادات، هیچ يك به مرتبه این نماز که معجونی است جامع الهی که متکفل سعادت بشر است و قبولی آن موجب قبولی جمیع اعمال است نمی باشد، پس باید در طلب آن جدیت تام نمایید و از کوشش مضایقه نکنید و در راه آن تحمل مشاق [سختی ها] نمایید.» [3]

امید است این وجیزه، به لطف خداوند سبحان بتواند قلوب خوانندگان را از عشق به نماز سیراب و سرشار و دل ها را متوجه این معجون جامع الهی سازد و در ترویج فرهنگ نماز در کشور امام زمان، روحی و ارواح العالمین لتراب مقدمه الفدا مؤثر واقع شود. ان شاءالله.

در پایان تذکر دو نکته را ضروری می دانم:

1. در متن حدیث و سایر مطالب نقل شده از حضرت امام، کلماتی که احتیاج به معنای لغوی داشته، با قلمی متمایز داخل قلاب [ ] آمده تا متن حدیث راحت تر فهمیده شود. همچنین در مواردی که اضافه کردن کلمه ای، خواندن و فهمیدن متن نوشته های حضرت امام را آسانتر می نموده، آن کلمه داخل قلاب [ ] آمده است.
2. در ترجمه آیات قرآنی در مواردی از ترجمه قرآن بر اساس المیزان، اثر حجت الاسلام آقای سیدمحمدرضا صفوی استفاده کرده ام.
3. در مواردی که از متن کتاب های حضرت امام استفاده شده، اگر در متن، به پاورقی یا پی نوشت اشاره شده است، در صورت نیاز، از همان پاورقی یا پی نوشت در پاورقی کتاب حاضر استفاده شده است.

فصل اول اهمیت نماز در سیره علمی و عملی امام

الف. نماز در سیره علمی امام
حضرت امام قدس سره در دو کتاب سرالصلوة و آداب الصلوة که به شرح مبسوط اسرار نماز پرداخته اند و همچنین در کتاب چهل حدیث، در شرح حدیث بیست و ششم [حضور قلب در عبادات] با جملاتی بسیار بلند، به توصیف جایگاه والای نماز در بین عبادات اشاره نموده و خواننده را به تفکر عمیق و توجه بسیار ویژه به این عبادت الهی فرا می خوانند. آنچه در ذیل می آید نمونه هایی است از این توصیف ها:

1. سرمایه سعادت
«سرمایه سعادت عالم آخرت و وسیله زندگانی روزگارهای غیرمتمنای نماز است.» 4
2. باب الابواب
«نماز که باب الابواب محضر ربوبیت و حضور درگاه اوست.» 5
3. نردبان عروج
«نماز که در بین عبادات و مناسک الهیه سمت جامعیت و عمودیت دارد... و بُراق سیر و رَفَرَف عروج اهل معرفت و اصحاب قلوب نماز است.» 6
«میزان در کمال انسانیت و حقیقت آن، عروج به معراج حقیقی و صعود به اوج کمال و وصول به باب الله، با مرقات [نردبان] نماز است.» 7
4. ترکیب قدسی
«مطلق عبادات و خصوصا نماز، که یکی از ترکیبات قدسیه است که بیدای الجلال و الجمال فراهم آمده و تصفیه شده [است].» 8
5. ثنای حق به جمیع اسماء و صفات
«عبادات، مطلقا باب ثنای معبود است؛ منتها هر يك از آنها ثنای حق است به نعتی از نعت [صفتی از صفات] و اسمی از اسما [حق] مگر نماز که ثنای حق است به جمیع اسماء و صفات.» 9
6. ذکر جامع و اسم اعظم
«فطرت شهमे بشر عاشق سعادت مطلقه است؛ زیرا که فطرت، کمال طلب و راحت طلب است و حقیقت سعادت، کمال مطلق و راحت مطلق است و آن در نماز که خیر الاعمال است قلبا و قالبا و ظهورا و بطونا حاصل آید؛ زیرا که صلوة به حسب صورت و ظاهر، ذکر کبیر و جامع است و ثنای به اسم اعظم است که مستجمع جمیع شئون الهیه است.» 10
7. معجون روحانی ساخته شده به دست جمال و جلال حق
«ای عزیز! تو نیز به قدر میسور و مقدار مقدر، این وقت مناجات را غنیمت شمار و به آداب قلبیه آن قیام کن، و به قلب خود بفهمان که مایه حیات ابدی اخروی و سرچشمه فضایل نفسانیه و رأس المال [سرمایه] کرامات غیر متمنایه به مراد و مؤانست با حق است و مناجات با او، خصوصا نماز که معجون روحانی ساخته شده با دست جمال و جلال حق است و از جمیع عبادات جامعتر و کاملتر است.» 11
8. کاملترین راه سیر و سلوک و پیروزی در جهاد اکبر
«فرزندم 12، از خود خواهی و خود بینی به درآی که این ارث شیطان است که به واسطه خود بینی و خود خواهی از امر

خدای تعالی به خضوع برای ولیّ و صفیّ [برگزیده] او جلّ و علا سر باز زد. و بدان که تمام گرفتاریهای بنی آدم از این ارث شیطانی است که اصل اصول فتنه است، و شاید آیه شریفه «وَ قَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةً وَ يَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ» 13 در بعض مراحل آن، اشاره به جهاد اکبر و مقاتله با ریشه فتنه که شیطان بزرگ و جنود آن، که در تمام اعماق قلوب انسان ها شاخه و ریشه دارد، باشد. و هر کس برای رفع فتنه از درون و برون خویش باید مجاهده نماید. و این جهاد است که اگر به پیروزی رسید همه چیز و همه کس اصلاح می شود.

پسرم، سعی کن که به این پیروزی دست یابی، یا دست به بعض مراحل آن. همت کن و از هواهای نفسانیه، که حدّ و حصر ندارد بگناه، و از خدای متعال جلّ و علا استمداد کن که بی مدد او کس به جایی نرسد. و نماز، این معراج عارفان و سفر عاشقان، راه وصول به این مقصد است. و اگر توفیق یابی و یابیم به تحقق يك ركعت آن و مشاهده انوار مکنون [نهفته] در آن و اسرار مرموز آن، و لو به قدر طاقت خویش، شمه ای از مقصد و مقصود اولیای خدا را استشمام نمودیم، و دور نمایی از صلاة معراج سیّد انبیاء و عرفاء علیه و علیهم و علی آله الصّلاة و السلام را مشاهده کردیم، که خداوند متّان ما و شما را به این نعمت بزرگ منت نهد. 14
«و اگر روزگار به عارفی ربانی مهلت دهد، می تواند تمام منازل سایرین و معارج عارفین را، از منزلگاه یقطه تا اقصای منزل توحید، از این معجون الهی و حبل متصل بین خالق و مخلوق خارج کند.» 15

ب. نماز در سیره عملی امام

1. دو رکعت نماز مقبول

حضرت امام در خاطره ای، در مورد دستگیریشان در شب پانزده خرداد فرموده اند:
به آنها [نظامیانی که امام را به تهران انتقال می دادند] گفتم ماشین را نگه دارید تا من نماز بخوانم - وقتی ایشان را سوار اتومبیل کردند قبل از نماز صبح بود - گفتند: نمی شود. گفتم: حالا چرا اینقدر متوحش هستید و می ترسید؟ گفتند: آخر مردم خیلی به شما علاقه دارند، اگر ما را بگیرند تکه تکه مان می کنند. اتومبیلهایی هم که بایستی مراقب این اتومبیل باشند عقب مانده بودند و اینها متوحش بودند که مبادا آنها گیر مردم افتاده باشند. من اصرار کردم نگه دارید نماز بخوانم. نگه نداشتند. گفتم نگه دارید تیمم بکنم، نگذاشتند. يك مرتبه اتومبیل پنجر شد. من هم از اتومبیل پایین آمدم و تیمم کردم. بعد به اتومبیل برگشتم و نماز خواندم و به تهران آمدم. امام اضافه فرمودند: شاید در تمام عمرم همان دو رکعت نماز را که پشت به قبله، با تیمم و در ماشین خواندم، خداوند قبول کرده باشد. 16

2. تا نماز نمی خوانند افطار نمی کردند

امام در ماه رمضان، در هوای پنجاه درجه نجف، با آن سن و سال و ضعف مفرط، روزی هجده ساعت روزه می گرفتند و تا نماز مغرب و عشا را همراه با نوافل به جا نمی آوردند افطار نمی کردند. 17

3. اهتمام به نماز در حساس ترین لحظات

ظهر آن روزی که مرحوم حاج آقا مصطفی رحلت کرده بودند و منزل امام پر بود از کسانی که برای تسلیت به محضر ایشان می آمدند؛ وقتی همه رفتند، تا اذان ظهر شد امام بلند شده و تشریف بردند و وضو گرفتند و فرمودند: من می روم مسجد. گفتم: ای وای، آقا امروز هم برنامه همیشگی نماز جماعت خود را ترك نمی کنند. لذا به یکی از خادم ها گفتم: زود برود به خادم مسجد خبر دهد. وقتی مردم فهمیدند که امام به مسجد می آیند جمعیت از هر طرف به مسجد ریختند. 18

روزی که شاه فرار کرد ما در نوفل لوشاتو بودیم، پلیس فرانسه خیابان اصلی نوفل لوشاتو را بست، تمام خبرنگاران کشورهای مختلف از آفریقا، آسیا، اروپا و آمریکا آنجا بودند و شاید صد و پنجاه دوربین فقط صحبت امام را مستقیم پخش می کردند... برای اینکه خبر بزرگترین حادثه سال را مخابره کنند. شاه رفته بود و آنها می خواستند ببینند امام چه تصمیمی دارند. امام بر روی صندلی ایستاده بودند در کنار خیابان، تمام دوربینها بر روی ایشان متمرکز شده بود. امام چند دقیقه صحبت کردند و مسائل خودشان را گفتند. من کنار ایشان ایستاده بودم. يك مرتبه برگشتند و گفتند: احمد! ظهر شده؟ گفتم بله الان ظهر است. بی درنگ امام گفتند: والسلام علیکم و رحمه الله و برکاته.

شما ببینید در چه لحظه ای امام صحبتهایشان را رها کردند. برای اینکه نمازشان را اول وقت بخوانند. یعنی در جایی که تلویزیون های سراسری که هر کدام میلیونها آدم بیننده دارد، سی. ان. ان آمریکا بود، بی. بی. سی لندن بود تمام تلویزیونها چه در آمریکا و چه در اروپا بودند. خبرگزاریها همه بودند، آسوشیتدپرس، یونایتدپرس، رویتر و تمام خبرنگاران روزنامه ها، مجلات و رادیو تلویزیون ها. در چنین موقعیت حساسی امام حرفشان را قطع کردند و رفتند سراغ نماز. 19

4. با شنیدن کلمات نماز به هوش آمدند

امام به نماز اول وقت خیلی علاقه داشتند، حتی در آخرین روز که تقریباً ساعت 10 شب بود که این اتفاق افتاد نماز مغرب و عشا را با اشاره خواندند، در حالت بیهوشی بودند، یکی از دکترها رفت بالای سرشان و برای اینکه آقا را شاید به وسیله نماز بشود به هوش بیاورد، گفت: آقا! وقت نمازه. همین که گفت وقت نمازه، آقا به هوش آمدند و نمازشان را با اشاره دست خواندند. از صبح آن روز هم مرتب از ما سؤال می کردند که چقدر به ظهر مانده؟ چون خودشان ساعت دم دستشان نبود و آن قدرت را نداشتند که به ساعت نگاه کنند. يك ربع به يك ربع از ما می پرسیدند. نه به خاطر اینکه نمازشان قضا نشود، به خاطر اینکه نماز را اول وقت بخوانند. 20